

безпомічному стані або вагітній жінці, а також якщо вони були пов'язані з введенням в організм іншої особи особливо небезпечних наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів, якщо в результаті таких дій наступила смерть потерпілого, – караються позбавленням волі на термін від 5–ти до 12–ти років.

Список літератури: 1. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К., 1998. 2. Молодеж и наркотики (социология наркотизма) / Под редакцией профессора Соболева В.А. и доцента Рущенко И.П. Харьков, Торсинг, 2000. 3. Селіванов М.П., Хрупа М.С. Антинаркотичне законодавство України. Історія, теорія, коментар. К., 1997. 5. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. М., 1953. 6. Ведомости Верховного Совета СССР, 1987, №25. 7. Кримінальний кодекс України. Х., 2001.

Надійшла до редколегії 03.05.02

В.А. Коршенко

ОЦІНКА ВИСНОВКУ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Висновок експерта, як будь-який судовий доказ, підлягає оцінці на загальних підставах. Але для початкового періоду кримінально-правової практики, пов'язаного з розкриттям і розслідуванням злочинів у сфері комп'ютерної інформації, а також інших злочинів, де у будь-якій формі фігурують комп'ютерно-технічні засоби, чи то у формі доказів, чи то у формі елементів обставинки при проведенні слідчих дій, характерною рисою є надмірна довіра до висновку судової комп'ютерно-технічної експертизи (КТЕ), переоцінка його доказового значення [1, с.215]. Причини цього полягають, насамперед, у низькому рівні знань в галузі інформатики і комп'ютерних технологій слідчих і інших суб'єктів слідчих дій.

Тим часом, висновок експерта в галузі КТЕ, як і будь-який інший доказ, може виявитися сумнівним чи навіть недоброякісним за різних причин та обставин. Тому через специфічність умов формування висновку КТЕ, як і будь-який доказ, підлягає всебічній перевірці й оцінці на всіх етапах доказування з моменту появи його у справі. Згідно зі ст.67 КПК суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом.

Оцінка висновку – розумова діяльність, логічний процес вивчення висновку з метою визначення його придатності і можливості використання як доказу, яка завершується установленням визначених фактичних обставин справи, що розслідується [2, с.66–67].

Процес пізнання в кримінальному процесі безупинний і йде від матеріально або ідеально зафіксованих відображень до установлення фактів взаємодії об'єктів, що брали участь у них, а від фактів взаємодії – до встановлення одиної події і її сутності. Діяльність експерта в галузі КТЕ є складова частина слідчо-судового пізнання, реалізована за допомогою наукових засобів. Тому необхідно розрізняти експертний і слідчо-судовий рівень до-

казування. На першому установлення фактів, у тому числі тотожностей, здійснюється експертом в галузі КТЕ. На другому рівні слідчий, суд визначають допустимість, належність висновку експерта, остаточно вирішують питання про наявність (відсутність) факту і включають його в систему доказів у справі.

Змістом оцінки висновку КТЕ є встановлення компетенції експерта, належності висновку до справи, його допустимості, вірогідності, вмотивованості та інформативності [3, с.23; 4, с.76].

Перевірка та оцінка висновку КТЕ має кілька аспектів: процесуально організаційний, фактичний, науково-методичний, логічний. Треба мати на увазі, що розмежувати окремі сторони оцінки реального висновку експерта не завжди можливо, тому що межі між ними не чітко визначені, вони одночасно існують у складному і різноманітному процесі перевірки висновку.

Перевірка процесуально-організаційних умов проведення КТЕ впускає з'ясування правильності її призначення, вибору експерта, дотримання правил підготовки матеріалів і об'єктів, виконання закону стосовно прав обвинувачуваного й інших осіб, які беруть участь у справі, а також роз'яснення прав і обов'язків експерту і дотримання вимог пред'явлених до висновку КТЕ.

Перевірка фактичної сторони висновку КТЕ включає з'ясування необхідності залучення спеціальних знань для з'ясування обставин справи, своєчасність призначення КТЕ, правильність збирання й оформлення матеріалів, повноту і точність поставлених питань, правильність опису об'єктів і проведених досліджень, необхідність заяви клопотань про надання додаткових матеріалів і обсяг їхнього задоволення.

Особливу важливість для встановлення доказового значення встановлених комп'ютерно-технічно експертизою фактичних даних має перевірка тих слідчих дій стосовно підготовки матеріалу, які передували експертному дослідженню. Адже успіх будь-якої судової експертизи, у тому числі КТЕ, багато в чому залежить від того, наскільки вміло були зібрані, зафіксовані, збережені об'єкти дослідження, наскільки вчасно призначена експертиза, наскільки ретельно були підготовлені матеріали для її проведення [5]. Особлива увага звертається на спосіб вилучення комп'ютерно-технічних засобів. У випадку, коли об'єкти КТЕ були отримані слідчим (судом) з порушеннями процесуального порядку, то ці об'єкти як докази можуть бути визнані недопустимими, і як наслідок, висновок експерта щодо дослідження комп'ютерно-технічних засобів буде також признаний недопустимим. Слід зауважити, що на доброякісність об'єкта КТЕ, окрім процесуального порядку його отримання, суттєвий вплив має спосіб його зберігання. В першу чергу це стосується комп'ютерних носіїв інформації, особливо магнітних.

Оцінюючи фактичну сторону висновку КТЕ, потрібно враховувати, чи використовував експерт і в якій мірі обставини справи для обґрунтування своїх висновків. Якщо експерт неправильно використовував обставини справи, то і висновки його виявляться необґрунтованими, при правильному ж їх використанні – висновки експерта стають більш переконливими. У

зв'язку з цим, при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерно-технічними засобами, нами рекомендується постійний контакт слідчого з одним або декількома фахівцями в галузі КТЕ. Найбільша ефективність цієї форми взаємодії обумовлюється тим, що, по-перше, слідчому не треба щораз шукати відповідного фахівця для своєчасного одержання відповідної довідкової інформації; по-друге, фахівець, починаючи з перших консультацій слідчому і закінчуючи складанням висновку КТЕ, знайомий із усіма обставинами справи стосовно речових доказів – комп'ютерно-технічних засобів, що дозволяє одержати максимальний обсяг доказової та орієнтуючої інформації. Постійна взаємодія слідчого з фахівцем при розслідуванні злочинів найбільшою мірою відображає поняття «криміналістичне забезпечення», що з'явилося на сторінках криміналістичної літератури.

З початку 90-х років, тобто з моменту появи в Україні категорії злочинів, у яких фігурують персональні комп'ютери, характерною рисою оцінки висновку КТЕ є надмірна довіра до нього та завищена оцінка його доказового значення. Тим часом висновок експерта, як і будь-який інший доказ, може виявитися сумнівним чи навіть непридатним з різних причин. Так, експерту КТЕ можуть бути представлені невірні вихідні дані чи несправжні об'єкти – комп'ютерні засоби. Може виявитися недостатньо надійною застосовану ним методика, наприклад, через наявність у застосовуваному програмному інструментарії деяких логічних «дірок», не оголошених фірмою-виробником програмного забезпечення, яке досліджується, або з використанням якого проводиться дослідження. Нарешті, експерт КТЕ, як і всі люди, теж не застрахований від помилок, які іноді зустрічаються в експертній практиці й особливо в період становлення нового роду судової експертизи. Тому в нашому випадку експертний висновок, як і будь-який доказ, повинен перевірятися ретельною, усебічною перевіркою і критичною оцінкою.

Найбільшу складність становить перевірка науково-методологічної обґрунтованості висновку. При перевірці цієї сторони висновку слідчий, суд повинні з'ясувати наступні обставини.

1. Чи достатньо було надано матеріалів для дослідження і дачі висновків.
2. Чи правильно обрана схема, методика аналізу комп'ютерно-технічних засобів.
3. Чи описані технічні засоби, програмне забезпечення (його ліцензійність), прийоми, які застосовувалися, чи приведені результати дослідження (промійні висновки). Перевіряються додатки до висновку, відповідність їх до опису в тексті висновку.
4. Які положення спеціальних знань використані експертом для обґрунтування висновків, чи забезпечує проведене дослідження рішення поставлених питань.

Перевірка логічної сторони висновку тісно зв'язана із установленням її повноти й обґрунтованості [6]. Вона полягає в з'ясуванні логічної послідовності опису ходу і результатів досліджень, виявленні протиріч, допущених у висновку.

Достовірний висновок у процесі експертного дослідження може бути отриманий тільки у випадку, якщо вихідні судження експерта в галузі КТЕ правдиві і структура мислення правильна. Тут необхідно розмежувати перевірку :

- істинності вихідних суджень експерта;
- правильності структури його мислення;
- логічного зв'язку змісту висновку, окремих розділів дослідної частини із синтезуючою частиною, а останньої – з підсумковими висновками.

Істинність вихідних суджень, тобто відповідність їх дійсності, виходить за рамки логічного аналізу [7, с.468]. Ця частина логічного аспекту оцінки висновку перегукується з іншими сторонами перевірки висновку: зіставляються досліджені в КТЕ об'єкти з описаними в протоколах слідчих дій і повернутими після дослідження, вивчається спеціальна література, довідники за предметом експертизи і т.д. Правильність структури мислення експерта в галузі КТЕ перевіряється шляхом аналізу опису дослідження у висновку. При цьому слідчий, суд повинний усвідомити підстави (посилки), на яких будується висновок. У зв'язку з цим, в деяких випадках, рекомендується слідчому бути присутньому при проведенні КТЕ*. Крім того, перевірка правильності мислення містить у собі з'ясування питання, чи дотримані експертом правила одержання висновків, тобто чи не порушені логічні закони мислення. Перевіряється узгодженість проміжних висновків із синтезуючою частиною і висновками.

Використання висновків експерта для установлення фактичних обставин справи деякі вчені-процесуалісти і криміналісти включають в оцінку висновку [8, с.67]. Ми підтримуємо точку зору тих авторів, що використання висновку виводять за межі оцінки і розглядають як самостійний елемент процесу доказування [9, с.516; 10, с.6; 11, с.8]. Л.Ю. Ароцкер відзначає, що «використовувати висновок експерта – значить установити з його допомогою факти, що мають значення для справи, а в цьому і полягає кінцева мета проведення експертизи» [8, с.516].

Висновок експерта має неоднакове значення на різних етапах розслідування і судового розгляду справи, а тому по-різному використовується слідчим і судом. Експертизи, проведені на первісній стадії розслідування, коли особу, яка скоїла злочин, не встановлено, мають оперативно-розшукове значення і сприяють встановленню окремих обставин скоєного злочину, особистості злочинця. Висновок експерта за результатами дослідження інформації на наданому комп'ютерному носії підтверджує версію слідчого про шуканий факт, уточнює її або є основою для висування нової версії. При плануванні пошуку доказів висновок КТЕ вказує слідчому що, де і як варто шукати. У той же час висновок КТЕ використовується як засіб доказування, здійснюваного з метою формування внутрішнього переконання учасників процесу щодо обставин, які підлягають з'ясуванню, або з метою

* Маються на увазі випадки, коли, наприклад, на досліджуваному носії міститься дуже великий обсяг інформації, і слідчий при проведенні КТЕ дає рекомендації щодо належності знайденої інформації до справи, яка розслідується.

одержання нової інформації при проведенні інших процесуальних дій: допитах свідків, обвинувачуваних, обшуках, вїмках і т.д.

Найчастіше між фактами, установлюваними КТЕ, та обставинами, які потребують доведення з їхньою допомогою, є ряд проміжних ланок. Встановлювані експертизою факти, таким чином, у більшості випадків є непрямими доказами.

Висновок експерта в галузі КТЕ може бути використано не тільки для встановлення обставин, які входять у предмет доказування (ст.64 КПК), але й фактів, які допомагають слідчому, суду у з'ясуванні обставин злочину, скоєного за допомогою комп'ютерно-технічних засобів, тобто сприяють установленню складу злочину.

Список літератури: 1. Россинская Е.Р., Усов А.И. Судебная компьютерно-техническая экспертиза. М., 2001. 2. Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. М., 1966. 3. Орлов Ю.К. Формы выводов в заключении эксперта. / Метод. пособие. М., 1981. 4. Арсеньев В.Д. Актуальные вопросы оценки заключения эксперта как доказательства по уголовному делу // Теоретические и методические вопросы судебной экспертизы: Сб. научн. тр. ВНИИСЭ. М., 1985. 5. Коршенко В.А. Особенности подготовки материалов для проведения компьютерно-технической экспертизы // Вісник Національного університету внутрішніх справ, спецвипуск. Х., 2001. 6. Берзин В.Ф. Логические аспекты оценки заключения эксперта-криминалиста // Криминалистика и судебная экспертиза. К., 1979. Вып.16. 7. Теория доказательств в советском уголовном процессе. М., 1973. 8. Колдин В.Я. Гносеологическая природа и функция понятий идентификационных свойств и признакою // Вопросы теории судебной экспертизы и совершенствования деятельности судебно-экспертных учреждений: Сб. научн. тр. ВНИИСЭ. М., 1988. 9. Ароцкер Л.Е. Криминалистические методы в судебном разбирательстве уголовных дел: Дисс....докт. юр.наук. Х/, 1964. 10. Берлянд Г.Ш. Методологические и процессуальные основы использования заключений экспертов следователем и судом: Автореф. дисс.канд. юр. наук:12.717. Харьков, 1971. 11. Селиванов Н.А. Советская криминалистика:система понятий. М., 1982.

Надійшла до редколегії 11.01.02

А.В. Войціховський

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ І ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В БОРЬБІ З ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВОМ У РАМКАХ СНД

Гроші – одне із найдавніших явищ у житті суспільства – відіграють важливу роль у господарській діяльності людини. По суті, гроші як особливий і загальний товар являються загальним показником багатства. Однак гроші самі по собі не є багатством, а лише знаряддям, за допомогою якого досягаються певні цілі. Тому люди завжди вигадували різноманітні способи їх одержання.

З цього приводу справедливо відзначив Л.Ю. Белоусов: «Гроші зачаровують людей. Через них вони страждають. Вони вигадують найбільш витончені способи їх одержання» [1, с. 6].

За всі часи найбільш розповсюдженим способом незаконного одержання грошей було фальшивомонетництво. Саме слово «фальшивомонет-